

Král švédský vstupuje do války - písemný pramen

Autor: Stefan Benz

Písemné prameny byly dříve i dnes vždy nosnými pilíři výuky dějepisu, jsou orientované na kompetence žáků. Pomáhají posilovat rekonstrukční a dekonstrukční kompetence, výsledky, jejichž uplatnění jsou pak shrnovány s využitím metodické kompetence. Navazuje se přitom na klasickou kritiku pramenů historického výzkumu. Bohužel mnohé historické prameny otištěné v učebnicích z hlediska historicko-didaktické a metodické kvality nejsou právě uspokojivé. Zde předložený text je i přes svoji jazykovou obtížnost výjimkou, z tohoto důvodu jej ve zkrácené podobě již nalezneme v mnohých učebnicích. Zde jej uvádíme do širších souvislostí a rozšiřujeme o zadání úloh, která sahají od klasických otázek na porozumění textu až k zadáním uplatňujícím herní a behaviorální přístup. Rozsáhlá předmluva, kterou je možné předložit i žákům, naznačuje možný současný kontext a vyhýbá se tendenci předkládat uvedené dění jako úzce německou záležitost. V učebně by proto měla být k dispozici mapa světa.

Po přistání na ostrově Uznojem (něm. *Usedom*) se švédský král evangelického vyznání Gustav Adolf dne 10. července 1630 zmocnil Štětína, hlavního města evangelického vévodství pomohanského. Zde jej vyhledal vyslanec kurfiřta braniborského, tedy rovněž evangelické země, jistý Cuno z Wilmersdorfu. Ten o jejich setkání, které se zřejmě uskutečnilo převážně mezi čtyřma očima a v německém jazyce, podal později v Drážďanech obsírnou zprávu kurfiřtu saskému, který byl po pádu českého "zimního krále" nejvýznamnějším nekatolickým knížetem říše. Jeho zpráva se dochovala v drážďanském Hlavním státním archivu. Stojí za povšimnutí, že je psána formou dialogu. Vyslanec byl očividně schopný si jejich rozhovor zapamatovat.

Gustavu Adolfovi se podařilo vylodit s relativně malou armádou o síle cca 13 000 mužů. První vojenské operace na pobřeží Baltu na podzim 1630 byly odsouzeny k nezdaru. Kromě toho bylo Švédsko kvůli vleklé válce v Polsku na pokraji bankrotu. Pouze díky ruské podpoře (dodávky obilí, které král nechal prodat v Amsterdamu) se mu podařilo přenést válku na území Německa. Zahájení ruského útoku na zneprátené Polsko, který švédský král dojednal s carem, se však neustále oddalovalo. Rusové zaútočili teprve v roce 1632, ničeho však nedosáhli - zejména proto, že na Rusko současně zaútočili krymští Tataři, jejichž říše byla pod ochranou Osmanů. Osmanská říše zase ohrožovala Svatou říši římskou a zcela konkrétně Vídeň, jelikož si podmanila rozsáhlé části Uherska. Toho času nicméně Osmanská říše vedla válku proti Persii. V této válce, která trvala od roku 1623 do roku 1639 a bývá označována jako válka osmansko-safírovská, šlo o území dnešní Sýrie a Iráku. Tuto zčásti velice úrodnou oblast chtěli Peršané (šítové) ukořistit od Osmanů (zjednodušeně: Turků, kteří jsou sunnité).

Předloha písemného pramene: Helbig, Carl Gustav: *Gustav Adolf a kurfiřt saští a braniborští v letech 1630-1632. Zaznamenáno dle rukopisných pramenů Královského saského hlavního státního archivu* (něm. *Gustav Adolf und die Kurfürsten von Sachsen und Brandenburg 1630-1632. Nach handschriftlichen Quellen des Königlich Sächsischen Haupt-Staats-Archivs dargestellt*), Lipsko, 1854, str. 12-18.

Použitý jazyk: „*Sie*“ (Oni) a „*seine Liebden*“ (Jejich Milost - Sr. Ld. atd.) je oslovení pro kurfiřta braniborského. Níže postavený vyslanec je osločován druhou osobou množného čísla (srov. např. dnešní franc. *vous*). Slovem „*Ostporten*“ jsou myšleny přístavy na pobřeží Baltského moře (něm. *Ostsee*). Císař učinil ze svého vojevůdce Valdštejna vévodu z Mecklenburgu a plánoval vybudovat baltskou flotilu. Zároveň podporoval krále polsko-litevského, s nímž švédský král Gustav Adolf rovněž bojoval.

Gustav Adolf:

„Ich habe die von Euch vorgebrachten rationes, wodurch meines Herrn Schwagers Ld. mich von diesem Kriege abmahnen wollen, vernommen, hätte mich aber wohl einer anderen Legation von Sr. Ld. versehen, nämlich, nachdem mir Gott so weit geholfen hat, da ich keiner anderen Ursache in dies Land gekommen bin, als die armen und bedrängten Stände und deren Unterthanen von der schrecklichen Tyrannei und Bedrückung der Diebe und Räuber, so sie zeither geplagt haben, zu retten und also Sr. Ld. bevoorauß von dergleichen Drangsal zu helfen, daß Sie mir vielmehr entgegen kommen und sich mit mir zu ihrer eigenen Wohlfart conjungiren werde, nicht aber daß S. Ld. so schlecht sein sollte und sich dieser Gelegenheit, so Gott sonderlich geschickt hat, nicht gebrauchen, [...]

Oder weiß denn Sr. Ld. noch nicht, daß des Kaisers und der Seinigen intent dieses sei nicht eher aufzuhören, bis die evangelische Religion im Reiche ganz ausgerottet werde und daß S. Ld. sich nichts anderes zu versehen habe, als daß Sie werde gezwungen werden, entweder ihrer Religion zu verleugnen oder ihre Lande zu verlassen? Meinet Sie, daß Sie mit Bitten und Flehen und dergleichen Mitteln ein Anderes erlangen werde? Um Gottes Willen bedenke Sie sich doch ein wenig und fasse einmal mascula consilia, [...]

Ich kann nicht wiederum zurück, jacta est alea, transivimus Rubiconem. Ich suche in diesem Werke nicht das Meine, ganz keinen Gewinn, als securitatem mei regni, sondern habe ich nichts davon als Unkosten, Mühe, Arbeit und Gefahr Leibes und Lebens. Man hat mir Ursache genug dazu gegeben, indem man erst in Preußen Hülfe meinen Feinden zu zweien Malen geschickt und mich herauszuschlagen gesucht, hernach der Ostporten sich bemächtigen wollen, woraus ich wohl verstehn können, was man mit mir im Sinne hatte. [...]

Ich will von keiner neutralität nichts wissen noch hören. Sr. Lbd. muß Freund oder Feind sein. Wenn ich an ihre Grenze komme, so muß Sie kalt od. warm sich erklären. Hier streitet Gott und der Teufel. Will Sr. Lbd. es mit Gott halten, wohl, so trete sie zu mir; will Sie es aber lieber mit dem Teufel halten, so muß Sie fürwahr mit mir fechten, tertium non dabitur, das seid gewiß. [...]

Já:

Es gehe, wie es wolle, so werden Land und Leute verdorben. [...]

[Gesandter macht rechtliche Vorschläge]

Gustav Adolf:

Nein das ist nichts: etwas Reales in Händen kann mich versichern, anderes nichts: [...]

Slovíčka

conjungiren = uzavřít spojení

rationes = důvody

Sestaveno a vypracováno Ústavem didaktiky dějepisu Univerzity v Bayreuthu, PD Dr. Stefan Benz

Legation = poselstvo, zde metonymie: poselství posla, tedy Wilmersdorfovo

intent = úmysl

mascula consilia = mužná rozhodnutí

jacta est alea atd = látka 6. třídy dějepisu

securitatem mei regni = bezpečnost mojí říše

tertium non dabitur = buď a nebo („třetí možnost není/se nepřipouští“)

Celý text je k nahlédnutí v originální typografii pod odkazem <http://gateway-bayern.de/BV011029016> (kliknout na "Volltext", tedy celý text), může být použit i k doplnění výše uvedeného úryvku nebo dohledání toho, co vyslanec skutečně řekl.

1. Čeho si chce král na kurfiřtovi braniborském vymoci?

Jaké přináší argumenty?

Jaké další důvody pro vstup Švédska do války jsou zřejmé?

Práce ve dvojici: jeden z vás se zhostí role braniborského vyslance Wilmersdorfa a bude krále co nejvíce přerušovat námitkami a otázkami. Dialog předneste před třídou. Švédský král samozřejmě může mluvit i dnes obvyklým jazykem.

2. Četli jste předmluvu: do jaké míry se král nacházel ve svízelné situaci? Jak to ovlivnilo způsob, jakým vedl rozhovor?

3. Vyslanec celý hovor zaznamenal formou dialogu, což je pro tehdejší dobu zcela netypické, stejně jako pro tu dnešní. Přemýšlejte, proč zvolil právě tuto formu a jakou spolehlivost může mít jeho text!

4. Jsou podle vás argumenty švédského krále přesvědčivé? Svůj názor zdůvodněte!

5. Proč najdeme zmínku o této epizodě z července 1630 téměř ve všech detailních popisech třicetileté války?

6. Co vám na králově řeči připadá nápadné?